

ВІЙСЬКОВІ ПЛАНИ „ЗМІЦНЕННЯ ПОЛЬСЬКОГО ХАРАКТЕРУ“ СХІДНИХ ВОЄВОДСТВ ДЕРЖАВИ (БЕРЕЗЕНЬ 1938 РОКУ)

Однією з прикмет внутрішньополітичного розвитку Польщі другої половини 30-х років було зростання політичної активності військових кіл, що виявлялося передусім у політичному курсі держави стосовно національних меншин. Переконаливе свідчення цих явищ у політичному житті Другої Речі Посполитої знаходимо у матеріалах, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у Львові. Йдеться про добірку тасмних документів Міністерства військових справ, надісланих 28 березня 1938 р. Раді міністрів Польщі.

Насамперед простежимо генезу цих опрацювань. Аналіз фактів, у тому числі й форми та змісту згаданих актів, дає підстави стверджувати, що вони з'явилися, коли вплив військових верхів на внутрішню політику правлячого режиму досяг апогею. Вищий офіцерський корпус ставав провідним, диспозиційним осередком у визначенні напрямів національної політики та у її практичному втіленні.

Серед головних обставин, що спричинили таке підвищення ролі військового сектора державного апарату в цивільних справах, були зміни у внутрішньому житті правлячого режиму в середині 30-х рр. Смерть у травні 1935 р. Ю. Пілсудського стала великою втратою для держави. З політичної сцени відійшла постать, яка відігравала роль єдиного реального чинника влади і водночас була найвищим авторитетом правлячого табору. На верхньому ярусі режиму „санації“ під впливом цієї події почався процес дезінтеграції чи, як це пізніше окреслили публіцисти, — декомпозиції¹.

Табір пілсудчиків поділився. Провідний дотого осередок режиму (так звана група полковників) розколовся, і частина його опинилася на узбіччі. Позиції групи послабив розпуск Безпартійного блоку співпраці з урядом, політичної формації, що була масовою опорою табору „санації“².

Частина пілсудчиків згуртувалася довкола генерала Е. Ридз-Смігли, який після смерті Ю. Пілсудського став Генеральним інспектором Збройних сил. Це були здебільшого військові правих поглядів. Інша частина (економісти, представники господарської сфери, лідери Сою-

¹ Prezydenci Polski / Pod red. naukową A. Ajnenkiela.— Warszawa, 1991.— S. 69.

² Czubiński A. Najnowsze dzieje Polski 1914—1983.— Warszawa, 1987.— S. 233.

зу направи Речі Посполитої*) сконцентрувалася навколо президента Ігнація Мосціцького.

Унаслідок порозуміння Е. Ридз-Смігли з І. Мосціцьким у травні 1936 р. створено компромісний уряд на чолі з генералом Ф. Славой-Складковським, який утримувався при владі до вересня 1939 р.³ На практиці складався так званий дуумвірат: поряд із президентом, який теоретично очолював усі державні органи, до співурядування допущено Генерального інспектора Збройних сил. Цей уклад знайшов відображення в уряді та певною мірою в адміністрації. Деякі міністри належали до так званої Замкової групи, тобто безпосередньо підпорядковувалися президентові, інші — були пов'язані з Генеральним інспектором Збройних сил⁴. Серед останніх — голова уряду і міністр внутрішніх справ генерал Ф. Славой-Складковський, міністр військових справ генерал Т. Каспицький, міністр комунікацій полковник Ю. Ульріх, міністр юстиції В. Грабовський⁵. Після створення останнього уряду міжвоєнної Польщі політичне значення Генерального інспектора Збройних сил відчутно зросло⁶. Це своєю чергою сприяло посиленню ролі вищих військових у політичних справах.

Вони стали вирішальним і дієвим чинником у національній політиці держави. Своєю пильною увагою до національних відносин військові власті мотивували ситуацією у сусідніх із Польщею державах. Швидке зростання економічного та військового потенціалу сусідів спонукало до різномісних роздумів про засоби і методи зміцнення безпеки Польщі. У контексті цих міркувань, у яких „східні окраїни“ фігурували як один із основних пунктів воєнної безпеки Польщі та її великодержавних позицій, поставало питання про поведінку непольського населення у разі можливого воєнного конфлікту. В оцінках офіцерською групою „санації“ ситуації в національних відносинах та в окресленні методів і засобів їх державного регулювання був відчутний вплив ендецької ідеології**. Порозуміння військовиків і правих політичних угруповань сприяло посиленню націоналістичних тенденцій у правлячому таборі. У державному апараті активізувалися прагнення форсованої зміни у міжнаціональних взаєминах на східних теренах держави.

Посиленню націоналістичних настроїв сприяло переосмислення результатів дотеперішньої національної політики. Ідея так званої державної асиміляції, що була покладена в основу політики „санації“ стосо-

* Союз направи Речі Посполитої (Związek Naprawy Rzeczypospolitej), що заснований у 1926 р., об'єднував ліберально-демократичні елементи. Враховуючи складність українського питання, „Союз“ виступав за кардинальні зміни в національній політиці стосовно українського населення. Ішлося, зокрема, про поступове впровадження у життя закону про всеобщее самоврядування з вересня 1922 р.

³ Czubiński A. Najnowsze dzieje Polski.— S. 233.

⁴ Prezydenci Polski.— S. 70.

⁵ Mackiewicz (Cat) St. Historia Polski od listopada 1918 r. do 17 września 1939 r.— Londyn, 1992.— S. 275.

⁶ Stawecki P. Następcy komendanta. Wojsko a polityka wewnętrzna Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1935—1939.— Warszawa, 1969.— S. 39.

** Ендеція — скорочена назва політичної течії національної демократії, організованим осередком якої у 1928 р. засновано партію Строніцтво Народове (Stronictwo Narodowe); обстоювала праві націоналістичні позиції, а також погляд, що всі непольські нації, у тому числі й українці, повинні бути підпорядковані політичному, економічному та культурному домінуванню поляків. Від середини 30-х рр. відбулося зближення СН з табором „санації“.

вно польських народів, не приносила заспокоєння у національні відносини. Нежиттєвою виявилася і зовнішньополітична програма пілсудчиків, відома як доктрина „польського прометеїзму“, розрахована на ймовірний розпад Радянського Союзу і виникнення на пострадянському просторі, звичайно за активної участі Польщі, федерації незалежних національних держав. Стабілізація радянського ладу, що окреслилася на середину 30-х рр., позбавляла ці розрахунки будь-якої реальності.

У контексті цих політичних калькуляцій безперспективним вважався курс терпимого ставлення держави до національних меншин. Негативну реакцію офіцерської верхівки і правих сил викликала і так звана політика нормалізації польсько-українських взаємин, здійснювана на основі виборчої угоди між Міністерством внутрішніх справ Польщі і провідом Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) з весни 1935 р. Вони звинувачували уряд у надмірних поступках українцям і наданні їм привілеїв коштом польського населення у Галичині⁷. Двоїста поведінка властей щодо укладеної угоди свідчила про ті зміни, що відбувалися у національній політиці держави. Декларуючи свою готовність продовжувати курс „нормалізації“, уряд, проте, не задовольнився жодною з істотних вимог українських представників. Натомість став новий курс у галузі шкільництва, вищої освіти, працевлаштуванні на державну службу, розвитку і вивченні української мови не лише не поліпшилось, а й погіршувалося. Очевидним було, що правлячий режим не хоче йти на реформи в національній політиці.

Тим часом у військових канцеляріях і штабах обмірковувалися шляхи кардинального зміцнення позицій держави в національних окраїнах. Суть цього виклав військовий міністр Т. Каспицький у промові на нараді з командувачами округів корпусів 2 липня 1936 р. Він, зокрема, заявив, що держава, а отже і військо, повинні прагнути „піддати віруючих окремих віросповідань асиміляційним впливам польської культури у продержавному дусі, а там, де це можливо, як наприклад, стосовно слов'янських меншин, процес спольщення в ділянці релігійно-церковного життя оточити виразною і рішучою опікою“⁸.

Центральне місце в цих намірах посідало українське питання, а головним об'єктом нового курсу стала Галичина, що іменувалася „Східною Малопольцею“.

Втручання військових у національні справи спостерігалось ще до 1935 р. Були це переважно окремі заходи, мета яких — послабити вплив українських національних середовищ у деяких регіонах Галичини, зокрема на Гуцульщині і Лемківщині⁹.

У той же час розпочато військову акцію у справі так званої ревіндикації загородової шляхти. Вдаючись до історичного трактування цієї сконструйованої ними проблеми, військові власті подавали її таким чином. Протягом століть на українських і білоруських землях поселилося багато польських військових і цивільних осадників. З часом, після

⁷ Див.: Dunin-Borkowski P. Blieski i cienie normalizacji // Biuletyn Polsko-Ukraiński.— 1937.— № 5.— S. 52.

⁸ Цит. за: Stawewski P. Następcy komendanta...— S. 172.

⁹ Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921—1939.— Wrocław etc., 1979.— S. 226—227.

поділів Польщі, їх потомки асимілювалися, забувши про своє походження. Ініціатори ревіндикації вважали доцільним пригадати загородній шляхті її „предків“, очистити від „чужого нальоту“ і створити таким чином польські села на землях, населених переважно білоруською і українською меншістю¹⁰.

Діяльність розпочато від Турківського повіту на Прикарпатті, де, за твердженням військових властей, шляхта становила більшість населення. Її очолювало і безпосередньо проводило командування Перемишльського округу корпусу. 1934 р. у тутешніх військових частинах створено спеціальні підрозділи зі солдатів, що походили із загородної шляхти¹¹. На терені шляхетських поселень насамперед засновували відділи польської парамілітарної організації „Штилець“, а згодом гуртки загородної шляхти. 17 жовтня 1937 р. у Львові відбувся організаційний з'їзд, на якому утворено „Союз загородної шляхти Підкарпаття“ з осідком у Перемишлі. У лютому наступного року створено „Комітет до справ загородної шляхти на Сході Польщі“ як автономну одиницю „Товариства розвитку східних земель“. Головою комітету було обрано віце-міністра військових справ генерала Я. Глуховського¹².

Втілення у життя колонізаційних намірів здійснювали адміністративні власті та військо. Але найактивнішим чинником у цьому було місцеве польське населення, передусім його організований сектор. Військові чимало спричинилися до організації „кресового“ громадянства, створення у його середовищі відповідної морально-психологічної атмосфери та залучення до практичної діяльності. Значним кроком було створення у листопаді 1935 р. Погоджувального секретаріату польських суспільних організацій у Східній Малопольщі (СППОС), навколо якого згуртувалися майже всі осередки поляків Галичини.

Ініціатори заснування Координаційного центру польської громадськості краю керувалися тим, що потреби зміцнення оборони держави потребують посилення польського впливу по всій Галичині, оскільки їй долю у разі можливого збройного конфлікту будуть вирішувати не політичні угоди, а „сила, чисельність, честюлюбство і принадність польського елементу та авторитет держави“¹³.

У декларації Ради секретаріату від листопада 1937 р. наголошувалося, що польське суспільство має досить сили і волі, щоб „своїми власними зусиллями [...] забезпечити постійну належність цієї землі до Польщі“¹⁴. Очоловали всі організації, що об'єдналися під зверхністю СППОС, вищі офіцери, починаючи від міністра військових справ Т. Каспицького та його заступника Я. Глуховського. Усі ці „кресові“ товариства, за словами В. Кедрин-Рудницького, „були запряжені до воза національної політики, націленої на асиміляцію „національних меншин“¹⁵.

Власне задум піднести цю діяльність до загальнодержавного рангу, надавши їй планового і скоординованого характеру, спонукав до опра-

¹⁰ Stawecki P. Następcy komendanta...— S. 179.

¹¹ Там само.— S. 181.

¹² Там само.

¹³ Chojnowski A. Koncepcje polityki...— S. 214.

¹⁴ Ilustrowany Kurjer Codzienny.— 1937.— 7 listopada.

¹⁵ Кедрин І. Життя — Події — Люди. Спомини і коментарі.— Нью-Йорк, 1976.—

цювання єдиної комплексної програми політики супроти східних регіонів держави. Можна припустити, що ініціативу в цій справі схвалив Генеральний інспектор Збройних сил Е. Ридз-Смігла. Військовому відомству було доручено сформулювати засади та окреслити основні напрями нового політичного курсу. Це опрацьовувалось у департаменті загального провадження, який у межах міністерства займався національними справами, під керівництвом підполковника Т. Садовського і, очевидно, під контролем віце-міністра Я. Глуховського. Уже самі постаті творців цих розробок дають уявлення про їх дух і спрямування: обидва згадані офіцери мали в українській громадській думці репутацію шовіністів, вороже налаштованих до національних меншин¹⁶.

Весь пакет, надісланий військовим міністерством директорові бюро національної політики при Президії Ради міністрів С. Папроцькому, містить п'ять опрацьовань, що у супровідному документі значаться як „Тези стосовно Сходу Польщі“.

У супровідній записці від 24 березня 1938 р. є підпис Т. Садовського. Всі акти надруковані на машинці. За змістом вони поділяються так: чотири документи містять положення, які пропонувалося покласти в основу політичного курсу щодо „східних кресів“; у п'ятому подано звіт про діяльність Погоджувального секретаріату польських суспільних організацій у Галичині. Перші чотири документи, що, на нашу думку, дають уявлення про ставлення польських військових кіл до українського питання, наводимо мовою оригіналу. Друкуються вони вперше.

Михайло ШВАГУЛЯК

ДОДАТОК

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH
DEPARTAMENT DOWODZENIA OGÓLNEGO

TAJNE

Prezydium Rady Ministrów
Dyrektor Biura Polityki Narodowościowej
Dyr[ektor] St. PAPROCKI
w miejscu
(do rąk własnych)

Warszawa, dnia 24.III.1938 r[oku].

Tezy dotyczące wschodu Polski.

W załączeniu przesyłam następujące opracowania:

- 1) Tezy dotyczące wschodu Polski
- 2) Tezy ogólne dotyczące zagadnienia ukraińskiego

¹⁶ Homo Politikus (Кедрин-Рудницький І.). Причини упадку Польщі.— Краків, 1940.— С. 230.

- 3) Tezy dotyczące Małopolski Wschodniej
- 4) Tezy dotyczące Wołynia
- 5) Referat o sekretariacie porozumiewawczym we Lwowie
Szeff Departamentu Dowodzenia Ogólnego

Sadowski,
p[od]p[u]k[owni]k dyp[lo]matyczny]

№ 1

Tezy dotyczące Wschodu Polski

I. Ocena sytuacji na wschodzie Polski

1) Rezultatów dotychczasowej naszej pracy nad zespoleniem ziem wschodnich z całością Państwa nie można uznać za dostateczne. Siła państwa nie ugruntowała się tutaj w sposób taki, żeby można było uważać za pewne tak szerokie, że sięga powyżej wskazanej linii rzek. Właściwie tylko jedno województwo — województwo lubelskie — nie ma w swojej orbicie zagadnień granicznych państwa.

2) Dotychczas nie zostało zatarte poczucie odrębności tych ziem od całości państwa. Linie Sanu, Bugu i Niemna tkwią w świadomości ludności jako linie podziału. Podział ten podtrzymują na linii Bugu przedwojenne granice administracyjne, a w samym społeczeństwie polskim pojęcie „kresu“ jest tak szerokie, że sięga powyżej wskazanej linii rzek. Właściwie tylko jedno województwo — województwo lubelskie — nie ma w swojej orbicie zagadnień granicznych państwa.

3) Autorytet administracji państwowej na ziemiach wschodnich nie jest dostatecznie wysoki i mocny. Administracja na ogół nie cieszy się zaufaniem ani społeczeństwa polskiego ani ludności niepolskiej. Przyczyny tkwią w zbyt wielkim biurokratyzmie tej administracji i niezbyt starannym jej doborze personalnym, a w reszcie w niedostatecznym skoordynowaniu poszczególnych jej gałęzi.

4) Niedostateczność inwestycji państwowych i gospodarczych na tych ziemiach stwarza, iż ludność nie odczuwa dobrodziejstwa Państwa Polskiego, przeciwnie — powoduje stan niezadowolenia i niechęci.

5) Siła i atrakcyjność polskości na tych ziemiach nie została należycie rozwinięta. Polskość ani w swej reprezentacji państwowej nie jest imponująca, ani też społeczny element polski nie reprezentuje siły i wartości atrakcyjnej. Bierność i depresja warstw inteligenckich, nędza i niski poziom kultury warstw ludowych polskich na wsi i w mieście, nie stwarza dostatecznej siły przyciągającej.

6) Działalność czynników odśrodkowych i wyodrębniających nie została należycie opanowana przez państwo.

Czynnikami odśrodkowymi są nacjonalizmy ukraiński, białoruski i litewski oraz penetracja komunistyczna. Czynnikami wyodrębniającymi jest działalność cerkwi prawosławnej i kościoła gr[recko]-kat[olickiego]. Ogólnie można powiedzieć, że przy słabej prężności nacjonalizmu polskiego, obserwujemy wzrost nacjonalizmów niepolских, w pierwszym rządzie ukraińskiego.

Szczególne znaczenie posiada tutaj nacjonalizm ukraiński, który z jednej strony penetruje bezpośrednio w kierunku północnym i zachodnim (z Małopolski Wschodniej i Wołynia na Polesie oraz na Chełmszczyznę i Podlasie), z drugiej zaś strony jest czynnikiem pobudzającym dla nacjonalizmu białoruskiego i litewskiego. Na uwagę zasługują kontakty nacjonalistów ukraińskich z białoruskimi i litewskimi w Wilnie i we Lwowie.

Penetracja komunistyczna postępuje w ścisłym związku z penetracją nacjonalizmów ukraińskiego i białoruskiego.

Konsolidacja cerkwi prawosławnej idzie raczej w kierunku związania jej z nacjonalizmami niepolskimi niż z państwem.

Kościół greko-kat[olicki] zdecydowanie stał się wykładnikiem nacjonalizmu ukraińskiego.

II. Tezy dotyczące Wschodu Polski

1) Ziemie wschodnie Rzeczypospolitej, zwiększając obszar, liczebność i zasoby Polski etnograficznej, nadają charakter mocarstwowy Państwu Polskiemu.

Zachowanie i rozwijanie tego charakteru mocarstwowego Państwa jest uzależnione od tego, czy ziemie wschodnie zwiększą potencjał siły państwowej w dziedzinie politycznej, gospodarczej i wojskowej.

2) Mieszany pod względem narodowościowym charakter ziem wschodnich Rzeczypospolitej stwarza podstawę:

a) do dążeń odśrodkowych tych narodowości, których gros znalazło się poza granicami Rzeczypospolitej (Białorusini, Ukraińcy),

b) do zainteresowania państw sąsiednich terenem ziem wschodnich Rzeczypospolitej.

Powyższe zjawiska, wobec niemożliwości zaspokojenia w granicach Rzeczypospolitej pełnych aspiracji narodowych ukraińskich i białoruskich, wpływają osłabiająco na potencjał polityczny i wojskowy Państwa.

Dlatego też należy w polityce wewnętrznej Państwa dążyć do zmniejszenia zainteresowań powyższych mniejszości zagadnieniami leżącymi poza granicami Państwa, natomiast związać jak najściślej te mniejszości z całością Rzeczypospolitej.

3) Należy zatrzeć poczucie odrębności ziem wschodnich i przesunąć pojęcie Kresów jak najdalej na wschód.

W tym celu należy zwiększyć ilość i obszar województw centralnych kosztem woj[ewództw] wschodnich, zmniejszyć zaś obszar województw kresowych (utworzenie woj[ewództwa] podlaskiego i nowego lubelskiego sięgającego poza Bug).

4) Należy wzmocnić siłę i autorytet państw na wschodzie.

Osiągnąć to się da przez stopniowe zagęszczenie sieci administracyjnej na wschodzie i staranną selekcję i dobór personelu, zespolenie poszczególnych działów administracji i samorządu w jednostkach terytorialnych oraz wzmocnienie władz bezpieczeństwa. (Pierwszym etapem tej akcji zmniejszenie województwa wołyńskiego i poleskiego, następnie zagęszczenie sieci powiatowej, wzmocnienie policji, reorganizacja wydziałów śledczych.)

5) Należy uznać siłę, aktywność i atrakcyjność żywołu polskiego na wschodzie Rzeczypospolitej.

W tym celu należy:

a) wzmocnić stan liczebny elementu polskiego na wschodzie a przede wszystkim w pasach i obszarach jego naturalnej ekspansji oraz w miejscach posiadających szczególne znaczenia ze względów wojskowych, politycznych i gospodarczych,

b) wzmocnić siłę i atrakcyjność kulturalną żywiołu polskiego przez ogólne podniesienie oświaty oraz wzrost ośrodków życia kulturalnego zarówno na wsi jak i w miastach. Podniesienie znaczenia i rozpowszechnienie języka polskiego zarówno w mowie jak i w piśmie tak w życiu urzędowym, społecznym i prywatnym ma tutaj pierwszorzędne znaczenie,

c) podnieść stan gospodarczy elementu polskiego, ze szczególnym zwróceniem uwagi na stan posiadania ziemi.

6) Należy wzmóc zainteresowania penetracyjne w całym państwie w kierunku wschodu Polski (rynki zbytu na wschodzie, eksploatacja złóż na wschodzie, taryfy kolejowe, inteligencją zawodową i młodzież na wschód, osadnictwo wiejskie, miejskie i podmiejskie na wschodzie).

7) Kościół rzym[sko]-kat[olicki] winien być rozbudowany na wschodzie bardzo intensywnie i wzmóc działalność misyjną. Zwiększenie ilości placówek parafialnych i katechetur, zwiększenie etatów seminarialnych, wprowadzenie zakonów misyjnych.

Akcja obrządku wschodniego winna być wstrzymana całkowicie.

8) W stosunku do elementu niepolskiego na wschodzie Rzeczypospolitej należy przyjąć następujące zasady:

a) mniejszości słowiańskie winny być poddane celowemu oddziaływaniu asymilacyjnemu dla jak najściślejszego związania ich z całością Rzeczypospolitej bądź w drodze asymilacji państwowej, bądź w drodze asymilacji narodowej (polonizacji),

b) mniejszość żydowska winna ulegać powolnej redukcji liczebnej przy równoczesnym likwidowaniu jej specyficznej roli w życiu gospodarczym. Mniejszość ta winna być poddana bezwzględnej polonizacji językowej,

c) mniejszość litewska winna być rozproszona w obrębie Rzeczypospolitej przez osadnictwo polskie w obrębie jej zwartego występowania oraz emigrację wewnętrzną i zewnętrzną, dążąc przez siłę autorytetu państwa do jej powolnej polonizacji,

d) mniejszości niemieckie i czeskie należy trzymać w rozproszeniu, by utrudniać tworzenie wśród nich ośrodków narodowych, dążąc do powolnej ich polonizacji.

9) W stosunku do mniejszości słowiańskich należy dążyć do uniemożliwienia stworzenia bloku tych mniejszości, opartego na podstawie terytorialnej lub politycznej.

W szczególności należy przerwać penetrację ukraińską na północ i na zachód oraz oddziaływanie ukraińskie zarówno na obszary objęte ruchem białoruskim, jak i na obszary indyferentne pod względem narodowym. Dlatego też między obszarami objętymi wpływami ukraińskimi i białoruskimi należy stworzyć potężny przedział Polesia i Podlasia, które winny być poddane najbardziej zdecydowanej i konsekwentnej polonizacji całkowitej.

10) Obszary na północ od Polesia (Nowogródzyczyna, Wileńszczyzna i Grodzieńszczyzna) winny być poddane stopniowej polonizacji opartej przede wszystkim na podniesieniu gospodarczego dobrobytu ludności oraz na

oddziaływaniu kościoła rz[ymsko]-kat[olickiego] od cerkwi prawosławnej, szkolnictwa polskiego i polskich organizacyj społecznych. Czynniki białoruski winien być traktowany jako objaw miejscowego regionalizmu, a nie jako osobna narodowość.

11) Obszary na południu od geograficznego Polesia (Wołyń, Małopolska, Chełmszczyzna, Łemkowszczyzna), gdzie występuje zagadnienie ukraińskie, winny być związane jak najbardziej ściśle z całością Rzeczypospolitej przez a) intensywną ekspansję polską, której celem jest maksymalne zwiększenie stanu posiadania polskiego pod względem liczebnym, kulturalnym i gospodarczym, gwarantujące przewodnictwo elementu polskiego na tych ziemiach oraz bezpieczeństwo wojenne tych obszarów, b) asymilację państwową Rusinów i Ukraińców.

12) Asymilacja państwowa Rusinów i Ukraińców będzie możliwa, gdy staną nierealne dążenia do utworzenia na tych obszarach niepodległej państwowości ukraińskiej. Aby się to stało należy:

a) ograniczyć zasięg zagadnienia ukraińskiego przez uniemożliwienie penetracji na północ i zachód,

b) rozdzielić terytorialny blok rusko-ukraiński przez pasy i obszary penetracji polskiej,

c) zregionalizować i zróżniczkować życie narodowe masy rusko-ukraińskiej, wysuwając na czoło zagadnienia i pierwiastki regionalne, wiążąc zainteresowania poszczególnych regionów z centrów Państwa,

d) opóźnić krystalizację świadomości narodowej masy rusko-ukraińskiej,

e) odebrać ziemiom zamieszkałym przez Rusinów i Ukraińców charakter terytorium narodowego rusko-ukraińskiego.

13) Cerkiew prawosławna winna być uzależniona od Państwa instrumentem jego wpływu. Statut i organizacja cerkwi winna być oparta na zasadzie państwowej, a nie na zasadach narodowych (liturgia staro-słowiańska lub polska, seminaria w centrów państwa, hierarchie uzależnione prawnie i materialnie od państwa a nie od wiernych).

14) Kościół greko-katolicki winien się stać kościołem ponad narodowościowym. Należy złamać wyłączność ukraińską tego kościoła.

15) Należy wzmocnić inwestycje państwowe na wschodzie Polski a w pierwszym rzędzie:

— budowę szkół,

— budowę komunikacji łączących z wnętrzem państwa (linie kolejowe Łuck—Włodzimierz—Sandomierz),

— budowę magazynów produktów rolnych.

16) Należy uzależnić gospodarcze wschód od centrum państwa. (Rynki zbytu dla płodów rolnych i leśnych w głębi państwa, centrale kredytowe i gospodarcze.)

№ 2

Ogólne tezy
dotyczące
zagadnienia ukraińskiego
wewnątrz Państwa

I. Określenie położenia

§ 1. Obszar objęty zagadnieniem ukraińsko-ruskim wewnątrz Państwa obejmuje województwa stanisławowskie, tarnopolskie i wołyńskie oraz część województwa lwowskiego, krakowskiego, lubelskiego i poleskiego.

Na powyższym obszarze występowały lub występują objawy działalności politycznej, społecznej i narodowościowej elementu ukraińskiego.

§ 2. Obszar objęty zagadnieniem ukraińskim jest krajem, w którym ogniskują się zainteresowania kilku państw więcej lub mniej wrogo do Polski ustosunkowanych, a przede wszystkim Niemiec, Rosji i Czechosłowacji. Z krajem tym łączą te państwa różne swe nadzieje i niewątpliwie w razie jakiegokolwiek konfliktu wojennego w tej części państwa spodziewać się możemy dywersyj.

Prawdopodobieństwo tych dywersyj opiera się na

- a) antagonizmie polsko-ukraińskim,
- b) na szczególnym znaczeniu strategicznym tego obszaru dla Rzeczypospolitej.

§ 3. Szczególne znaczenie strategiczne powyższego obszaru dla Rzeczypospolitej wypływa przede wszystkim z tego, że

a) przez Małopolskę Wschodnią przebiega nasza podstawowa komunikacja strategiczna z Rumunią, a w obecnym układzie stosunków międzynarodowych, również z Europą,

b) w Małopolsce Wschodniej znajdują się główne źródła zaopatrzenia naszych sił zbrojnych w benzynę i smary,

c) Polesie geograficzne stanowi podstawowy czynnik rozdzielający operacje we wschodniej Polsce,

d) Wołyń jest naturalnym korytarzem dla działań idących ze wschodu.

§ 4. Pomijając przesłanki natury historycznej i politycznej, źródłem antagonizmu polsko-ukraińskiego w obrębie Rzeczypospolitej jest:

a) idea zjednoczenia (soborności) wszystkich elementów ruskich w jeden wielki naród ukraiński, posiadający własną państwowość,

b) przekonanie panujące wśród Ukraińców, że znaczną część obszaru Rzeczypospolitej (Małopolska Wschodnia, Wołyń, część Polesia i Podlasia oraz Łemkowszczyzna) stanowi narodowe terytorium ukraińskie.

§ 5. Krystalizacja świadomości narodowej ukraińskiej od czasu wielkiej wojny poczyniła w obrębie Rzeczypospolitej ogromne postępy, penetrując swoimi wpływami w kierunku na północ (Wołyń i Polesie) oraz na zachód (Łemkowszczyzna) z oczywistą tendencją stworzenia zwartego bloku ukraińskiego na terytorium Rzeczypospolitej. Równocześnie pod względem strukturalnym żywioł ukraiński w zdecydowany sposób wychodzi z ram społeczeństwa wiejskiego, tworząc swe odpowiedniki wśród ludności miejskiej

w postaci różnych warstw społecznych. W ten sposób organizm narodowy ukraiński nabiera mocy politycznej, społecznej i gospodarczej.

§ 6. Żywiol polski zamieszkujący wspólne tereny z ludnością ruską po odzyskaniu Państwa Polskiego zajął postawę defenzywną, a nawet w wielu punktach cofnął swój stan posiadania pod względem politycznym i gospodarczym, tracąc stopniowo charakter wyłącznego gospodarza tych ziem.

§ 7. Cechą charakterystyczną wzajemnych stosunków polsko-ukraińskich na obszarach wspólnie zamieszkałych stała się faktyczna izolacja obu społeczeństw pod względem politycznym, kulturalnym i gospodarczym. Izolacja ta w szczególności zaznacza się na obszarze Małopolski Wschodniej.

§ 8. Pod względem politycznym młody i bujny nacjonalizm ukraiński szuka szerokiej płaszczyzny stosunków, któreby najbardziej odpowiadały jego aspiracjom państwowym. Dlatego też z istoty tego ruchu wynika trudność a nawet niecelowość lokalnego porozumienia i współpracy z miejscowym społeczeństwem polskim, natomiast wyrasta potrzeba manifestacyj politycznych — zarówno negatywnych jak i pozytywnych na szerokiej arenie parlamentu i rządu, jak również poza granicami państwa.

Tezy programowe

§ 9. Problem ukraiński i ruski wewnątrz Państwa musi być rozwiązany wyłącznie w ramach polityki wewnętrznej Państwa; niezależnie od rozwiązania kwestji rosyjskiej i ukraińskiej w dziedzinie międzynarodowej.

Postulat powyższy wynika:

— z faktu suwerenności Państwa w stosunku do obszarów i ludności objętych zagadnieniem ukraińskim i ruskim,

— ze szczególnego znaczenia tych obszarów z punktu widzenia strategicznego (Polesie, połączenie z Rumunią, zasoby surowcowe, a w szczególności ropa naftowa).

§ 10. Celem polityki narodowościowej na obszarze objętym zagadnieniem ukraińskim i ruskim jest najbardziej ściśle, organiczne zespolenie tego obszaru z całością Rzeczypospolitej.

Organiczne zespolenie powyższego obszaru będzie osiągnięte:

— przez wzmocnienie żywiołu polskiego, celową jego penetracją terenową i oddziaływanie asymilacyjne na ludność ukraińską i ruską,

— przez asymilację państwową ludności ukraińskiej i ruskiej.

§ 11. Wzmocnienie żywiołu polskiego winno postępować w kierunkach jego naturalnej ekspansji terenowej oraz w kierunkach wskazanych przez względy bezpieczeństwa Państwa.

Naturalne kierunki ekspansji żywiołu polskiego biegną:

— z Przemysła przez Lwów na obszar Podola,

— z Włodzimierza przez Łuck na Kostopol.

Ponadto koniecznym jest wzmoczenie elementu polskiego:

— wzdłuż południowej i wschodniej granicy państwa,

— wzdłuż linii kolejowej Lwów—Stanisławów—Sniatyn,

— wzdłuż linii kolejowej Kowel—Sarny,

— wzdłuż linii kolejowej Zamość—Lwów,

— wzdłuż linii kolejowej Lwów—Zdołbunów,

— w obszarze Borysławia.

§ 12. Warunki asymilacji państwowej ludności rusko-ukraińskiej jest

— niedopuszczenie wzgl[ędnie] opóźnienie do utworzenia się jednolitego bloku rusko-ukraińskiego zarówno pod względem politycznym, jak demograficznym i terenowym,

— ograniczenie zasięgu zagadnienia rusko-ukraińskiego pod względem terenowym,

— zlokalizowanie ambicji politycznych i narodowościowych i przeniesienie ich na płaszczyznę regionalną.

§ 13. Rozszczepienie bloku rusko-ukraińskiego osiągnie się przez:

— realizację penetracji polskiej w określonych pasach i obszarach (§ 3),

— podtrzymywanie istniejących różnic etnicznych, politycznych i wyznaniowych w łonie elementu rusko-ukraińskiego (Wołyniacy, Starorusini, Łemkowie, Bojkowie, Huculi).

§ 14. Ograniczenie zasięgu zagadnienia rusko-ukraińskiego osiągnie się przez

— wyłączenie z tego zagadnienia obrzarów pogranicznych o małym procencie ruskim (Chełmszczyzna, Podlasie), o wielkich różnicach etnicznych (Łemkowszczyzna, Huculszczyzna) i o nieskrystalizowanej świadomości narodowej (Polesie geograficzne),

— zatarcie linii granicznych istniejących w świadomości ludności (San, Bug),

— przeniesienie punktu ciężkości zagadnień narodowościowo-politycznych w teren.

Wyłączone grupy ruskie winny być poddane intensywnym procesom polonizacyjnym tam gdzie to jest do osiągnięcia.

§ 15. Zaspokojenie ambicji polityczno-narodowościowych w granicach przewidzianych konstytucją winno się odbywać na płaszczyźnie regionalnej.

№ 3

Tezy programu w zakresie polityki narodowościowej na obszarze Małopolski Wschodniej

I. Ustalenie celów

§ 1. Celem polityki narodowościowej w Małopolsce Wschodniej jest:

a) jak najściślejsze, organiczne związanie Małopolski Wschodniej z całością Rzeczypospolitej.

b) stworzenie trwałych warunków bezpieczeństwa wojennego tego terenu opartego na świadomości politycznej ludności.

§ 2. Jak najściślejsze, organiczne związanie Małopolski Wschodniej z całością Rzeczypospolitej będzie zapewnione, gdy:

a) element polski uzyska trwałą przewagę kulturalną, gospodarczą i liczebną,

b) element niepolski zaspokoi swe aspiracje narodowościowe w ramach Państwa Polskiego i ułoży współzycie z miejscową ludnością polską,

c) życie gospodarcze kraju związane zostanie trwale z całością życia gospodarczego Państwa i uzależnione od tej całości.

§ 3. Minimalne warunki bezpieczeństwa wojennego na terenie Małopolski Wschodniej będą osiągnięte, gdy przez celowe rozmieszczenie ludności polskiej

- a) zapewniona będzie bezpieczna komunikacja centrum Państwa z Rumunią, przebiegająca przez teren Małopolski Wschodniej,
- b) stworzona zostanie organiczna bariera między Czechosłowacją i Sowietami (Pokucie),
- c) zapewniona będzie bezpieczna mobilizacja ludzi, zwierząt i materiału oraz eksploatacja bogactw naturalnych a w pierwszym rzędzie ropy naftowej,
- d) zapewnione będzie współdziałanie ludności obszarów nadgranicznych w utrzymaniu nieprzypuszczalności granicy państwowej.

II. Program polski

§ 4. Zadaniem ludności polskiej w Małopolsce Wschodniej jest uzyskanie takiej faktycznej przewagi w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym kraju, która zapewni istotne przodownictwo elementu polskiego.

Przewaga elementu polskiego w połączeniu z autorytetem i siłą organów Państwa stanowić będzie trwałą gwarancję zespolenia Małopolski Wschodniej z całością Rzeczypospolitej oraz stworzy stałą podstawę bezpieczeństwa wojennego tego kraju, niezależnie od koniunktury międzynarodowej.

§ 5. Przewaga elementu polskiego zapewniona być winna przede wszystkim przez wzmoczenie siły kulturalnej, gospodarczej i liczebnej ludności polskiej w rejonach i pasach szczególnie ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa wojennego i w ośrodkach życia kulturalnego, gospodarczego i administracyjnego kraju.

W związku z powyższym zachowana być musi i wzmocniona polskość miast Małopolski Wschodniej.

Ponadto ustala się następujące pasy, obszary i ośrodki penetracyjne żywiołu polskiego:

- 1-o pasy penetracyjne wzdłuż komunikacji Przemysł—Lwów, Rawa Ruska—Lwów, Lwów—Sniatyn,
- 2-o obszar penetracyjny Podole (województwo tarnopolskie),
- 3-o ośrodki penetracyjne Lwów, Drohobycz, Kołomyja.

W powyżej wyszczególnionych pasach, obszarach i ośrodkach dążyć należy do uzyskania bezwzględnej przewagi liczebnej, gospodarczej i kulturalnej ludności polskiej.

Ponadto wzdłuż granicy rumuńskiej i czechosłowackiej dążyć należy do wydatnego wzmocnienia żywiołu polskiego.

§ 6. Wzmoczenie siły liczebnej elementu polskiego osiągnięte będzie przez:

- 1) osadnictwo wiejskie w drodze parcelacji rządowej i prywatnej, oraz w drodze wykorzystania obrotu ziemią,
- 2) osadnictwo podmiejskie,
- 3) zasilenie ludności miejskiej polskim elementem zawodowo przygotowanym z centrum i zachodu Państwa,
- 4) rewindykację zrutenizowanej ludności polskiej (szlachta zagrodowa, zrutenizowane wsie „mazurskie“),
- 5) zapewnienie dla polskości potomstwa małżeństw mieszanych.

§ 7. Wzmoczenie siły kulturalnej elementu polskiego osiągnięte będzie przez:

1) Zapewnienie nauczania w języku polskim dla wszystkich dzieci polskich i dzieci z małżeństw mieszanych oraz dzieci zrutenizowanej ludności polskiej.

2) Podniesienie autorytetu języka polskiego w urzędowaniu, w życiu gospodarczym, społecznym i rodzinnym.

3) Rozbudowę terenową instytucyj kulturalno-oświatowych, a przede wszystkim domów ludowych i teatrów ludowych.

4) Rozbudowę sieci placówek kościoła rzym[sko]-kat[olickiego], a przede wszystkim kreowanie biskupstw w Stanisławowie i Tarnopolu oraz stopniowe zwiększenie ilości parafij i katechetur.

5) Zapewnienie ludności polskiej wyznania greko-kat[olickiego] należytych praw w obrębie cerkwi greko-kat[olickiej].

6) Sharmonizowanie całokształtu pracy społecznej polskiej i poddanie jej jednolitym dyrektywom zgodnie z polską racją stanu na tym terenie.

§ 8. Siła gospodarcza ludności polskiej opierać się powinna na:

a) dużym stanie posiadania ziemi, której użytkowanie winno być w rękach masy rolników Polaków o wysokim poziomie zawodowym i dobrze zorganizowanych gospodarcho,

b) ujęcie w rękę przez element polski organizacji wydobywania podstawowych surowców kopalnianych, a przede wszystkim ropy naftowej,

c) opanowaniu przez Polaków podstawowych gałęzi przemysłu, mających zasadnicze znaczenie dla siły obronnej Państwa,

d) opanowaniu głównych ośrodków aparatu wymiany handlowej,

e) zorganizowaniu silnego rzemiosła,

f) zorganizowaniu silnej spółdzielczości spożywczej i kredytowej zapewniającej zorganizowany wpływ elementu polskiego na całość życia gospodarczego kraju.

§ 9. Ludność polska przez swe walory kulturalne, społeczne i gospodarcze winna stać się zdolna do żywego promieniowania i asymilacyjnego oddziaływania na elementy niepolskie Małopolski Wschodniej.

Dlatego też

a) na polu kulturalnym koniecznym jest organizacyjne ujęcie wymiany wartości kulturalnej z ludnością niepolską (instytut współpracy kulturalnej a w przyrzłości szeroka sieć organizacyj realizujących w terenie współpracę kulturalną w zakresie działalności charytatywnej, opieki społecznej, wychowania fizycznego i sportu),

b) na polu gospodarczym koniecznym jest realizowanie współpracy przede wszystkim:

— w zakresie samorządu gospodarczego,

— w zakresie samorządu terytorialnego,

— w zakresie działalności spółdzielczej na średnich i wyższych szczeblach organizacyjnych.

III. Program ukraiński

§ 10. Zasadniczym celem polityki narodowościowej w stosunku do Ukraińców jest asymilacja państwowa tej ludności.

Asymilacja państwowa ludności ukraińskiej będzie osiągnięta gdy:

a) ludność ukraińska zaniecha dążeń do budowy na terytorium Rzeczypospolitej w bliższej lub dalszej przyszłości własnego państwa ukraińskiego,

b) nawiąże bliską współpracę i unormuje formy współzycia ze społeczeństwem polskim,

c) znajdzie zaspokojenie swych ambicji narodowych w ramach Państwa Polskiego i lojalnie się do niego ustosunkuje.

§ 11. Zaniechanie dążeń do budowy państwa ukraińskiego na ziemiach polskich nastąpi wtedy, gdy dążenie to przestanie być realnym i obiektywnie słusznym. Dążenie to przestanie być realnym i obiektywnie słusznym, gdy ludność ukraińska nabierze przekonania:

a) że teren zamieszkały przez nią nie jest terytorium narodowym ukraińskim, lecz jest terenem pod względem narodościowym mieszanym,

b) że ludność ukraińska w Polsce nie stanowi zwartego bloku pod względem jej rozmieszczenia, lecz szereg skupień rozmieszczonych między ludnością polską,

c) że położenie terytorialne zamieszkałych przez nią obszarów i praca cywilizacyjna polska, oraz względy gospodarcze i polityczne wiążą najściślej terytorium mieszane polsko-ukraińskie z całością Rzeczypospolitej,

d) że potęga Państwa Polskiego i jego najżywotniejsze interesy nigdy nie pozwolą na odłączenie tych ziem z całości Rzeczypospolitej.

§ 12. Zaspokojenie ambicji narodowych ukraińskich w obrębie Rzeczypospolitej winno mieć miejsce w granicach przewidzianych konstytucją przy uwzględnieniu regionalizacji ludności ukraińskiej, odpowiadającej pasom, obszarom i ośrodkom penetracji polskiej (§ 5).

Należy dążyć do wysunięcia na czoło ambicji regionalnych elementu ukraińskiego w granicach których zaspokojone być winny aspiracje narodowe tego elementu.

Pozytywny stosunek do kultury ukraińskiej i dążeń głównej masy etnicznej ukraińskiej znajdującej się na obszarach sąsiadujących z Rzeczypospolitą będzie czynnikiem dającym satysfakcję narodowej dumie elementu ukraińskiego.

§ 13. Cerkiew greko-katolicka, która w dzisiejszym stanie rzeczy na podstawie orędzia pasterskiego biskupów gr[ecko]-kat[olickich] z dn[ia] 21.II.1918 r. jest instytucją wyłącznie narodowo-ukraińską z pokrzywdzeniem innych grup ludności tego obrządku, winna się stać kościołem ponadnarodowościowym zaspakajającym w jednaki sposób potrzeby religijne wyznawców zarówno narodowości ukraińskiej jak polskiej i ruskiej.

§ 14. Potrzeby kulturalne ukraińskie winny być zaspokojone w sposób zapewniający łączność kulturalną elementu ukraińskiego z polskim. Dlatego też system szkolnictwa przewidziany dla regionów ukraińskich winien wzbogacać zarówno regionalne wartości kulturalne ukraińskie, jak również umożliwiać korzystanie ludności ukraińskiej regionu z wartości kulturalnych polskich.

Instytucje kulturalne ukraińskie będą przedmiotem troskliwej opieki Państwa Polskiego.

§ 15. Życie gospodarcze ludności ukraińskiej w swej formie organizacyjnej winno w komórkach terenowych zaspakajać ambicje narodowe ukraińskie, natomiast na wyższych szczeblach organizacyjnych winno stopniowo splateć się z życiem gospodarczym ludności polskiej i ruskiej, tworząc regionalne mieszane komórki organizacyjne wyższego szczebla. Dotyczy to w pierwszym rzędzie działalności gospodarczej na polu spółdzielczym.

§ 16. Państwo Polskie otoczy szczególną opieką wieś ukraińską, dążąc do poprawy struktury rolnej tej wsi i umożliwienia odpływu przyrostu naturalnego ludności.

Dlatego też Państwo Polskie szczególną opieką otoczy emigrację ukraińskiej ludności wiejskiej zarówno za granicę jak i do ośrodków przemysłowych.

§ 17. Inteligencja ukraińska w miarę narastania świadomości politycznej, gwarantującej asymilację państwową, będzie użytkowana we wszelkich działach pracy aparatu państwowego polskiego.

§ 18. Tendencje antypaństwowe i działalność poszczególnych jednostek i grup mające na celu zakłócenie normalnego spólzycia polsko-ukraińskiego lub podważenie bezpieczeństwa wojennego obszaru będą konsekwentnie i surowo zwalczane przez Państwo w taki jednak sposób, by odpowiedzialność za powyższe działanie nie przenosić na całość społeczeństwa ukraińskiego.

IV. Program w stosunku do Rusinów

§ 19. Państwo Polskie uznaje potrzeby narodowe ruskie i w stosunku do nich ustosunkowuje się analogicznie jak do potrzeb narodowych ukraińskich.

W szczególności zasada regionalizacji życia narodowego ludności ruskiej będzie stosowana w działalności praktycznej Państwa (Huculszczyzna, Bojkowszczyzna i Łemkowszczyzna).

V. Program w stosunku do Żydów

§ 20. W stosunku do ludności żydowskiej na terenie Małopolski Wschodniej obowiązywać winny zasady przyjęte dla całości terytorium Rzeczypospolitej.

Zwrócić należy specjalną uwagę

a) by żywiół żydowski nie wykorzystał istniejącego antagonizmu polsko-ukraińskiego dla umocnienia swego stanu posiadania,

b) by na miejsce ustępującego w drodze emigracji elementu żydowskiego w miastach wchodził element polski w takim stosunku, by zapewnić polskość miast Małopolski.

VI. Wykonanie programu przez organy państwa

§ 21. Zapewnienie harmonijnej współpracy wszystkich resortów państwowych oraz współdziałanie z nimi czynników społecznych w wykonaniu powyższego programu spoczywać będzie w rękach urzędników z prawami podsekretarza stanu przy Prezesie Rady Ministrów.

§ 22. Organizacja władz, urzędów i instytucyj państwowych i samorządowych oraz podział administracyjny Państwa na obszarze Małopolski Wschodniej dostosowany zostanie do potrzeb wynikających z realizacji niniejszego programu.

§ 23. Szczególną rolę w wykonaniu niniejszego programu przypisuje się aktywnej i skoordynowanej działalności społeczeństwa polskiego na terenie Małopolski Wschodniej.

Kierunek tej działalności będzie ustalony centralnie przez organy Państwa (§ 21) i naczelną reprezentację organizacyj społecznych polskich Małopolski Wschodniej. Rola organów administracyjnych w terenie polegać będzie na nadzorowaniu, by działalność organizacyj społecznych zgodna była z duchem prawa i nie odbiegała od naczelných wytycznych.

§ 24. Szczególnym zadaniem władz terenowych administracji państwowej na terenie Małopolski Wschodniej jest podniesienie wysoko autorytetu władz

państwowych i siły aparatu państwowego oraz zapewnienie spokoju pracy oraz bezpieczeństwa życia i mienia wszystkich lojalnych obywateli Państwa.

№ 4

Tezy programu polityki narodowościowej na Wołyniu Określenie celów

§ 1. Celem polityki narodowościowej na Wołyniu jest najbardziej ściśle, organiczne zespolenie Wołynia z całością Rzeczypospolitej, realizowane w ten sposób by stale zapewnić warunki bezpieczeństwa wojennego niezależnie od koniunktury międzynarodowej.

§ 2. Organiczne zespolenie Wołynia z całością Rzeczypospolitej będzie dokonany gdy:

a) element polski uzyska dzięki swej liczbie, rozmieszczeniu i postawie aktywnej decydujący wpływ na najistotniejsze ośrodki życia Wołynia oraz na układ całokształtu stosunków kulturalnych, gospodarczych i politycznych,

b) element niepolski zaspokoi swe aspiracje polityczne w ramach Państwa Polskiego i ułoży dobre współzycie z ludnością polską,

c) pod względem gospodarczym, życie Wołyni zostanie ściśle sprzęgnięte z całością gospodarczą Państwa i uzależnione od tej całości.

§ 3. Minimalne warunki bezpieczeństwa wojennego będą zapewnione stale, gdy:

a) obszar Polesia geograficznego będzie domeną wyłącznej penetracji polskiej, wykluczającej dyskusję, co do charakteru i przynależności narodowej tego terytorium,

b) centra administracyjne i zasadnicze, szlaki komunikacyjne będą zabezpieczone przez takie rozmieszczenie elementu polskiego, które zapewni sprawną mobilizację ludzi i wykorzystanie zasobów kraju,

c) obszar przygraniczny przez swój skład ludności zapewni nieprzepuszczalność granicy wschodniej w okresie przed i w czasie mobilizacji.

Program polski

§ 4. Zadaniem ludności polskiej na Wołyniu jest uzyskanie takiej faktycznej przewagi w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym regionu, która zapewni istotne przodownictwo elementu polskiego.

Przodownictwo elementu polskiego w połączeniu z autorytetem i siłą organów państwa, stanowić mają trwałą gwarancję zespolenia Wołynia z całością Rzeczypospolitej oraz stworzą podstawę bezpieczeństwa wojennego tej połaci kraju, niezależną od koniunktury międzynarodowej.

§ 5. Przodownictwo elementu polskiego zapewnione być winno przez wzmoczenie siły kulturalnej, gospodarczej i liczebnej ludności polskiej w rejonach i pasach szczególnie ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa wojennego i w ośrodkach życia kulturalnego, gospodarczego i administracyjnego regionu.

.. W związku z powyższym wzmocniona być musi polskość miast Wołynia.

Ponadto ustala się następujące pasy i ośrodki penetracji polskiej na Wołyniu:

- 1) pas penetracyjny Włodzimierz—Łuck—Kostopol
- 2) ośrodek penetracyjny Kowel
- 3) ośrodek penetracyjny Krzemieniec.

W powyżej wyszczególnionym pasie i ośrodkach dążyć należy do uzyskania bezwzględnej przewagi liczebnej, gospodarczej i kulturalnej ludności polskiej.

Ponadto wzdłuż granicy państwowej na wschodzie dążyć należy do wydatnego wzmocnienia żywiołu polskiego.

§ 6. Wzmoczenie siły liczebnej elementu polskiego osiągnięte będzie przez:

- 1) osadnictwo wiejskie w drodze parcelacji rządowej i prywatnej oraz w drodze wykorzystania obrotu ziemią,
- 2) osadnictwo podmiejskie,
- 3) zasilenie ludności miejskiej polskim elementem zawodowo przygotowanym z centrum i zachodu Państwa,
- 4) rewindykację ludności polskiej zrutenizowanej (osadnicy chłopscy, szlachta zagrodowa).

§ 7. Wzmoczenie siły kulturalnej elementu polskiego osiągnięte będzie przez:

- 1) bezwzględne zapewnienie szkoły polskiej dla wszystkich dzieci polskich oraz dzieci zrutenizowanej ludności polskiej,
- 2) podniesienie autorytetu języka polskiego w urzędowaniu, w życiu gospodarczym, społecznym i rodzinnym,
- 3) rozbudowę terenową instytucyj kulturalno-oświatowych, a przede wszystkim domów ludowych, świetlic i teatrów ludowych,
- 4) rozbudowę sieci placówek kościoła rzym[sko]-kat[olickiego], a przede wszystkim stopniowe zwiększenie ilości parafij i katechetur,
- 5) zapewnienie ludności polskiej wyznania prawosławnego należytych praw językowych w cerkwi prawosławnej,
- 6) scharmonizowanie całokształtu pracy społecznej polskiej i poddanie jej jednolitym dyrektywom zgodnie z polską racją stanu na tym terenie.

§ 8. Siła gospodarcza ludności polskiej opierać się winna na:

- 1) dużym stanie posiadania ziemi, której użytkowanie stopniowo powinno przechodzić w ręce drobnych rolników Polaków o wysokim poziomie zawodowym i dobrze zorganizowanych gospodarczo,
- 2) opanowaniu przez Polaków podstawowych gałęzi przemysłu przetwórczego rolnego,
- 3) opanowaniu przez Polaków głównych ośrodków aparatu wymiany handlowej,
- 4) zorganizowaniu silnego rzemiosła,
- 5) zorganizowaniu silnej spółdzielczości spożywczej i kredytowej w taki sposób, by zapewnić wpływ elementu polskiego na całość życia gospodarczego kraju.

§ 9. Ludność polska przez swe walory kulturalne, społeczne i gospodarcze winna stać się zdolna do żywego promieniowania i asymilacyjnego oddziaływania na elementy niepolskie Wołynia.

Warunkiem powyższego oddziaływania jest takie podniesienie powyższych wartości wśród ludności polskiej, który da jej wewnętrzną siłę i świadomość swojej wartości. Dlatego też realizacja współpracy i oddziaływań na inną

ludność winna postępować w miarę narastania wartości polskich. Zbyt szybki proces wykorzystania elementu polskiego dla oddziaływań zewnętrznych spowodować może rozkład wartości polskich i wytworzenie niewiary we własne siły.

W początkowych fazach oddziaływanie bezpośrednie ludności polskiej na ludność niepolską winno objąć:

a) w dziedzinie kulturalnej pracę na polu charytatywnym, opieki społecznej, wychowania fizycznego i sportu,

b) w dziedzinie gospodarczej — w zakresie samorządu terytorialnego i gospodarczego oraz w zakresie działalności spółdzielczej na średnich i wyższych szczeblach organizacyjnych.

Program ogólny w stosunku do ludności niepolskiej

§ 10. Zasadniczym celem polityki narodowościowej w stosunku do ludności niepolskiej Wołynia jest asymilacja państwowa tej ludności.

Asymilacja państwowa ludności niepolskiej nie stoi w sprzeczności z oddziaływaniem asymilacyjnym ludności polskiej na ludność niepolską w okolicznościach, który sprzyjają takiej pracy. W tych wypadkach Państwo, nie stosując metod drażniących i brutalnych, ułatwiać będzie organiczny proces asymilacji polskiej.

§ 11. Metody oddziaływań asymilacyjnych Państwa na poszczególne grupy ludności niepolskiej i ich siły liczebnej.

Program w stosunku do ludności ukraińskiej

§ 12. Celem polityki narodowościowej w stosunku do Ukraińców jest asymilacja państwowa tej ludności.

Asymilacja państwowa ludności ukraińskiej będzie osiągnięta gdy:

a) ludność ukraińska zaniecha dążeń do budowy na terytorium Rzeczypospolitej w bliższej lub dalszej przyszłości własnego państwa ukraińskiego,

b) nawiąże bliską współpracę i unormuje formy współzycia ze społeczeństwem polskim,

c) znajdzie zaspokojenie swych ambicji narodowych w ramach Państwa Polskiego i lojalnie się do niego ustosunkuje.

§ 13. Zaniechanie dążeń do budowy państwa ukraińskiego na ziemiach polskich nastąpi wtedy, gdy dążenie to przestanie być realnym i obiektywnie słusznym.

Dążenie to przestanie być realnym i obiektywnie słusznym, gdy ludność ukraińska nabierze przekonania:

a) że w obrębie Państwa Polskiego nie stanowi ona jednolitego bloku narodowego, lecz zamieszkuje tereny mieszane pod względem narodowościowym, na których to terenach tylko w pewnych rejonach występuje więcej zwarcie,

b) że wobec tego tereny, w których występuje ludność ukraińska nie stanowią terytorium narodowego ukraińskiego,

c) że położenie terytorialne zamieszkałych przez nią obszarów i praca cywilizacyjna Rzeczypospolitej, oraz względy gospodarcze i polityczne wiązą najściślej terytorium mieszane polsko-ukraińskie z całością Rzeczypospolitej,

d) że potęga Państwa Polskiego i jego najżywotniejsze interesy nigdy nie pozwolą na odłączenie tych ziem z całości Rzeczypospolitej.

§ 14. Zaspokojenie ambicij narodowych ukraińskich w obrębie Rzeczypospolitej winno mieć miejsce w granicach przewidzianych Konstytucją przy uwzględnieniu regionalizacji ludności ukraińskiej zgodnej z pasami i obszarami penetracji polskiej.

Należy dążyć do wysunięcia na czoło ambicij regionalnych wołyńskiego elementu ukraińskiego, w granicach których zaspokojenie być winny aspiracje narodowe tego elementu.

pozytywny stosunek do kultury ukraińskiej i dążeń głównej masy etnicznej ukraińskiej znajdującej się na obszarze sąsiadujących z Rzeczypospolitą będzie czynnikiem dającym satysfakcję narodowej dumie elementu ukraińskiego.

§ 15. Cerkiew prawosławna winna się stać czynnikiem zespalającym ludność ukraińską z Państwem Polskim. Dlatego też należy dążyć do zachowania w obrębie tej cerkwi jednolitej w Państwie liturgii starosłowiańskiej przy uwzględnieniu w obrzędach Nieliturgicznych języka miejscowego.

Uzależnienie hierarchii duchownej od Państwa winno się stać gwarancją należytego oddziaływania cerkwi pod względem asymilacji państwowej.

§ 16. Ekspansja zewnętrzna żywiołu ukraińskiego na obszary narodowo nieukształtowane winna być regulowana przez Państwo zgodnie z planami penetracji polskiej.

§ 17. Potrzeby kulturalne ukraińskie winny być zaspokojone w sposób zapewniający łączność kulturalną elementu ukraińskiego z polskim. Dlatego też system szkolnictwa przewidziany dla regionu wołyńskiego winien wzbogacać zarówno wartości regionalne ukraińskie, jak również umożliwić korzystanie ludności ukraińskiego regionu z wartości kulturalnych polskich.

Regionalne instytucje kulturalne ukraińskie będą przedmiotem troskliwej opieki Państwa.

§ 18. Życie gospodarcze ludności ukraińskiej w swej formie organizacyjnej winno na terenie regionu ukraińskiego zaspakajać w komórkach terenowych ambicje regionalne ukraińskie, natomiast na wyższych szczeblach organizacyjnych winno stopniowo splatać się z życiem gospodarczym ludności polskiej i innej, tworząc regionalne mieszane komórki organizacyjne wyższego szczebla. Dotyczy w pierwszym rzędzie działalności gospodarczej na polu spółdzielczym.

W obszarach penetracji polskiej należy stosować zasadę otwartych drzwi dla elementu ukraińskiego do polskich organizacji gospodarczych.

§ 19. Państwo Polskie otoczy szczególną opieką wieś ukraińską, dążąc do poprawy struktury rolnej tej wsi i umożliwienia odpływu przyrostu naturalnego.

Dlatego też Państwo Polskie szczególną opieką otoczy emigrację ukraińskiej ludności wiejskiej zarówno za granicę jak i do ośrodków przemysłowych.

§ 20. Inteligencja ukraińska w miarę narastania świadomości politycznej, gwarantującej asymilację państwową, będzie użytkowana we wszelkich działach pracy aparatu państwowego polskiego.

§ 21. Tendencje antypaństwowe, tendencje stworzenia jednolitego bloku ukraińskiego oraz działalność jednostek i grup mająca na celu zakłócenie normalnego współżycia polsko-ukraińskiego na zasadach wyżej podanych lub podważenie bezpieczeństwa wojennego obszaru — będą konsekwentnie i

surowo zwalczane przez Państwo w taki jednak sposób, by odpowiedzialność za powyższe działania nie przenosić na całość ludności ukraińskiej.

Program w stosunku do ludności poleskiej

§ 22. Ludność poleska, stanowiąca odrębą grupę etniczną na Wołyniu poddana zostanie powolnemu procesowi asymilacji państwowej i polskiej.

§ 23. Warunkiem koniecznym dla normalnego przebiegu powyższego procesu jest izolacja tej ludności od wpływów zarówno ukraińskich tak i białoruskich.

§ 24. Proces asymilacji państwowej i polskiej ludności poleskiej rozwijać się będzie na wszystkich polach działalności Państwa i społeczeństwa równocześnie.

-- Szarmonizowanie oddziaływań czynników kulturalnych, a przede wszystkim szkoły i cerkwi prawosławnej, gospodarczych i społecznych oraz organów Państwa zapewni skuteczny przebieg pracy asymilacyjnej.

§ 25. Motywem naczelnym pracy asymilacyjnej wśród ludności poleskiej jest podniesienie wżwyż poziomu życia tej ludności do godności elementu rządzącego krajem, przy równoczesnej silnej penetracji kulturalnej polskiej.

Program w stosunku do ludności czeskiej i niemieckiej

§ 26. Celem polityki narodowościowej w stosunku do ludności czeskiej i niemieckiej jest stopniowa asymilacja tej ludności. Proces asymilacji polskiej winien przebiegać stopniowo przez:

— asymilację państwową

— związanie jaknajbliższe ludności czeskiej i niemieckiej z ludnością polską i Państwem Polskim, pod względem kulturalnym i gospodarczym.

§ 27. Środkiem asymilacji państwowej i polskiej ludności czeskiej i niemieckiej jest oddziaływanie zdecydowane przez szkołę i życie gospodarcze, oraz przez wykorzystanie tej ludności w pracach aparatu państwowego i samorządowego.

Sprawiedliwe lecz surowe i konsekwentne postępowanie gwarantuje tutaj skuteczność pracy. Koniecznym warunkiem asymilacji państwowej i narodowej elementu czeskiego i niemieckiego jest odseparowanie od oddziaływań płynących z krajów macierzystych na terenie szkoły, życia politycznego i związków religijnych.

Program w stosunku do ludności żydowskiej

§ 28. Celem polityki narodowościowej w stosunku do ludności żydowskiej jest zmniejszenie roli tej ludności w życiu politycznym, kulturalnym i gospodarczym terenu, do ram wynikających ze stosunku procentowego tej ludności i w taki sposób, by umożliwić odpływ ludności wiejskiej polskiej, ukraińskiej i poleskiej do ośrodków miejskich i przemysłowych na wszystkie stanowiska społeczne i gospodarcze.

§ 29. Emigracja żywiołu żydowskiego z terenu Wołynia odbywać się winna w taki sposób, by kompensowana była przez równoczesny wzrost ludności polskiej, a to w celu utrzymania charakteru terenu mieszanego pod względem narodowościowym.

§ 30. Oddziaływanie Państwa winno zapewnić lojalność państwową ludności żydowskiej oraz polonizację językową tej ludności.

Wykonanie

§ 31. Podział administracyjny regionu dostosowany zostanie do wymagań bezpieczeństwa wojennego i polityki narodowościowej.

§ 32. Wykonanie programu spoczywać musi w rękach

— administracji państwowej

— zespolonego społeczeństwa polskiego.

Kierownictwo i nadzór nad pracą organów wykonawczych spoczywać winno w rękach organów Państwa.

§ 33. Postulatem zasadniczym wykonania programu jest pogłębienie izolacji terenu Wołynia od aktualnych prądów ukraińskich z Małopolski Wschodniej.

§ 34. Aktywna postawa społeczeństwa polskiego da się uzyskać przez pobudzenie w nim wartości społecznych i poczucie odpowiedzialności za pracę. Zbyt drobiazkowe kierownictwo życiem społecznym przez organy administracyjne osłabi wartości wewnętrzne społeczeństwa polskiego.